

Nogmaals Oudkerk

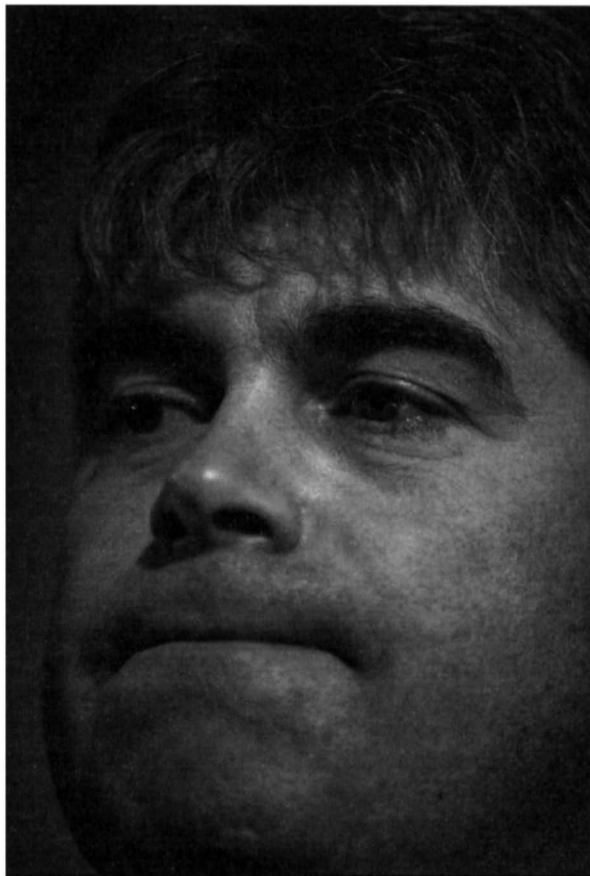
*Waarom het persoonlijke politiek,
en het politieke persoonlijk moet zijn*

De personalisering van de politiek in Nederland is een feit. Dat komt niet alleen door Pim Fortuyn, de opkomst van Ayaan Hirsi Ali, of het schandaal rond Rob Oudkerk. Ook structureel raakt personalisering verankerd. Onder het huidige regeerakkoord zal de burgemeester gekozen worden en een verkenning naar de rechtstreeks verkozen minister-president plaatsvinden. Maar hoe 'moet' dat eigenlijk, persoonlijke politiek? En andersom, hoe ben je een politiek personage? Die vragen zal ik beantwoorden aan de hand van het schandaal rond de Amsterdamse PvdA-wethouder Rob Oudkerk.

In februari van dit jaar liet Oudkerk zich in gezelschap van *Het Parool*-columniste Heleen van Rooyen ontvallen dat hij wel eens naar de hoeren ging, en dat er op de nieuwjaarsfeestjes van zijn vrienden cocaine gesnoven werd. Mevrouw Van Rooyen schreef het op, een mediareel volgde. De zaak liep uit de hand toen bekend werd dat Oudkerk niet zomaar naar de hoeren was gegaan, maar naar die aan de Thamesweg; een omstreden tippelzone waar illegale hoeren in onhygiënische en gevaarlijke omstandigheden werkten. Het Amsterdamse college van B&W, waar Oudkerk deel van uitmaakte, had de omstandigheden eerder mensonterend gevonden en het gebied gesloten. Na de 'Thamesweg-onthulling' vond de Amsterdamse PvdA-fractie Oudkerks positie onhoudbaar en moest hij aftreden.

In dit schandaal zaten alle vraagstukken die de hedendaagse sterrenpolitiek zo aantrekkelijk en tegelijkertijd zo omstreden maken.

Concreet was de vraag of een politicus op zijn privé-gedrag beoordeeld mag worden. Daarachter verscholen zich algemenere kwesties over de articulatie tussen moraal en politiek enerzijds en het persoonlijke en het politieke anderzijds. Over die kwesties wisten noch Rob Oudkerk, noch de Amsterdamse PvdA-fractie, noch de partijtop na te denken. Men verlaagde zich tot gejammer: 'een politicus heeft toch ook recht op een privé-leven'. Men gaf anderen de schuld: 'de media hebben het gedaan'. En men riep een bekend angstbeeld op: 'Amerikaanse toestanden'. Een rechtlijnig oordeel was zeldzaam in het sociaal-democratische kamp, terwijl er toch twee simpele opties waren. De ene was: Oudkerk heeft geen wet overtreden, privé is privé, over tot de orde van de dag. De andere: Oudkerk heeft onze fatsoens- en politieke normen overtreden en kan ons niet meer vertegenwoordigen. In plaats daarvan draaiden de Amsterdamse PvdA-fractie en het bestuur zich vast in een kluwen van opportunistische overwegingen. Steeds vaker werden Oudkerks uitblijvende politieke successen en zijn optreden naar zijn ambtenaren toe genoemd. Men stuurde hem weg omdat hij niet langer houdbaar was, niet omdat hij iets verkeerd gedaan zou hebben – daar liet tenminste niemand zich publiekelijk over uit. Later zou hij misschien zelfs wel weer terug kunnen komen. Wie dacht met het CDA beter af te zijn als het om morele duidelijkheid ging, kwam bedrogen uit. Nog geen week na Oudkerks aftreden suggereerde de Haarlemse

AMSTERDAM, 21 JANUARI 2004. ROB OUDKERK TIJDENS EEN PERSCONFERENTIE: 'POLITIEK IEMAND KAPOTMAKEN, ALLA, MAAR PRIVÉ IEMAND KAPOTMAKEN, NO WAY.' HIJ HAALT UIT NAAR HET PAROOL-COLUMNISTE HELEEN VAN ROYEN. NIET OUDKERK ZELF, MAAR HET PAROOL HEEFT HET PRIVÉLEVEN VAN DE WETHOUDER VAN AMSTERDAM IN DE OPENBAARHEID GEBRACHT.

CDA-fractie dat Oudkerk wel een goede kandidaat was voor een aldaar vacante PvdA-wethouderszetel.

Wat de affaire-Oudkerk in kort bestek liet zien, is dat de sterrenpolitiek zich langs twee scenario's kan ontwikkelen. In het eerste staan uitsluitend de politieke handelingen en gedragingen van politici centraal en beoordelen wij, de kiezers, hen op politiek succes of falen. Privé-levens horen in die beoordeling geen rol te spelen. Ik noem dat het scenario van de onpersoonlijke

politiek. In het tweede scenario zijn privé en politiek gedrag van de politicus integraal onderdeel van zijn personage en van de manier waarop hij/zij beoordeeld wordt. Dat is de persoonlijke politiek, die mijn voorkeur heeft, omdat ze menselijker en eerlijker is. Ik zal dat verdedigen aan de hand van de normen die gehanteerd worden binnen de populaire cultuur en het feminisme om (politiek) gedrag te waarderen. Eerst echter de onpersoonlijke politiek.

Onpersoonlijke politiek

Uitgangspunt is dat niemand iets te maken heeft met het privé-leven van een politicus, met uitzondering van zijn persoonlijke omgeving. De politicus verzorgt slechts de redelijke expressie en uitwisseling van ideeën die in de samenleving bestaan. Alleen dan is het mogelijk dat het publieke debat, het politieke overleg en de coalitievorming op onpersoonlijke en inhoudelijke gronden plaatsvinden. De politicus (m/v) dient zijn subjectiviteit thuis te laten, want die verstoort een ordelijke gedachteswisseling (bijv. Pessers, 2002). Het is een ideaal dat zowel in conservatieve als in progressieve termen beschreven is. Theoretici uit de hoek van de sociale bewegingen – in dit gedachtegoed 'particularistische' groepen – verzetten zich tegen dit ideaal vanwege zijn uitsluitende en uniformerende werking. Vrouwelijke politici, zo blijkt steeds, kunnen niet aan dat ideaal voldoen, omdat het slecht spoort met de gangbare definities van vrouwelijkheid. Voormalig minister van Volksgezondheid, Els Borst, kreeg bijvoorbeeld in een gesprek met televisiepresentator Ivo Niehe te horen dat haar medewerkers klaagden dat ze zo rationeel en afstandelijk was; ze vonden haar geen warme persoonlijkheid. Minister Borst verdedigde zich door te zeggen dat haar 'warmte' alleen van belang was in haar privé-omgeving en dat daar niemand klaagde. Een ideale onpersoonlijke politicus, dus, maar kennelijk niet wat Ivo en Borsts medewerkers van een vrouw verwachten (zie Van Zoonen, 2000).

Hillary Clinton zit met hetzelfde probleem.

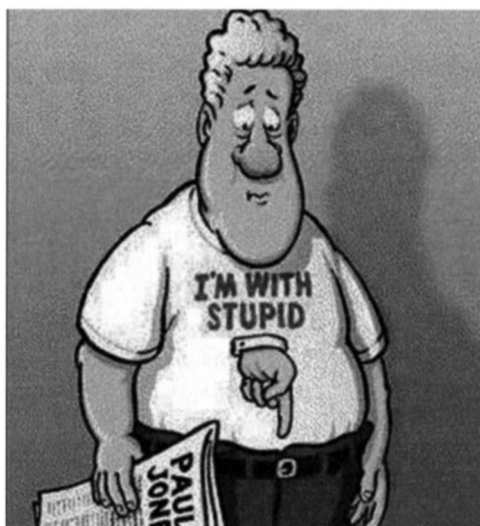
Zij heeft de muren rond haar persoonlijke levenssfeer hoog opgetrokken. Dat lijkt voor de hand te liggen als je met een man als Bill bent getrouwd. Daarnaast gelooft Clinton ook principieel in de scheiding tussen politiek en privé (Clinton, 2003). Haar geloof in 'de zaak', in plaats van de persoon speelde haar echter parten in haar campagne voor de senaat van New York. Kiezers reageerden aanvankelijk nauwelijks op haar issues, en onder haar medewerkers woedde een voortdurende strijd over de vraag of en hoe de campagne persoonlijker gemaakt kon worden. Volgens waarnemers keerde het tij pas toen haar tegenstander tijdens een tv-debat achter zijn spreekgestoelte vandaan kwam en op haar afliep om haar iets te laten onderteekenen. Dat werd allerwegen als een onaanvaardbare fysieke inbreuk op haar privé-ruimte gezien (Tomasky, 2001).

Het onpersoonlijke ideaal is niet alleen onhoudbaar omdat burgers iets anders verwachten van een politicus. Ook voor politici zelf is het een moeizaam model. Gebrek aan persoonlijke 'chemie' tussen Balkenende en Bos werd als belangrijke reden voor het mislukken van de CDA-PvdA-formatie van 2003 genoemd, net zoals gebrek aan chemie tussen Den Uyl en Van Agt de politieke daadkracht van het kabinet-Den Uyl zou hebben gefrustreerd, en Den Uyl II onmogelijk zou hebben gemaakt. In de nasleep van het Oudkerk-schandaal slaagden de twee belangrijkste verdedigers van het onpersoonlijke ideaal – privé is privé – er niet in dat vast te houden. Na zijn aftreden verklaarde Oudkerk aan de verzamelde pers in het Amsterdamse Ketelhuis en in de tv-programma's *B&W* en *Nova* dat zijn gezin zwaar te lijden had. Hij zou grondig zelfonderzoek gaan doen om uit te vinden welke elementen van zijn persoonlijkheid tot dit gedrag hadden geleid. De openbare boetedoening kreeg zo het karakter van een therapeutische zitting; normaliter een moment van opperste privacy. De Amsterdamse fractievoorzitter Tjalling Halbertsma van de PvdA melde later publiekelijk in *De Groene Amsterdammer* dat zijn zoontje hem op de 'morning after' toe-

riep: 'Jij wordt geen wethouder' (21 februari 2004).

De onhoudbaarheid van het onpersoonlijke ideaal wordt nog duidelijker bij de uitwerking van het bij dit ideaal behorende scenario voor de verdediging van Oudkerk. Het standpunt had dan moeten zijn dat wat Oudkerk in zijn eigen tijd doet zijn eigen zaak is, zolang hij de wet niet overtreedt. Desalniettemin zou in de dan te volgen verdedigingsstrategie zijn privé-leven onontbeerlijk zijn geweest. Om te voorkomen dat de kwestie 'doorzeurt', moet onmiddellijk het hele dossier van Oudkerks privé-misdragingen naar de pers. Menig deskundige merkte tijdens de affaire al op dat in tijden van crisis alleen onmiddellijke en complete openbaarheid de schade kan beperken. John Thompson, een Engelse schandaaltheoreticus, stelt in zijn analyse van Engelse en Amerikaanse politieke affaires dat de echte ellende in de meeste gevallen pas begint met het zogenaamde secundaire schandaal van ontkenning, bagatellisering en verhulling (Thompson, 2000).

In het tweede deel van de verdediging van onpersoonlijke politiek had mevrouw Oudkerk moeten optreden. In het Ketelhuis zei Oudkerk dat zijn echtgenote mee wilde naar de persconferentie, maar hij vond dat hij haar dat niet kon aandoen. Hij ontnam haar daarmee de moge-

lijkheid haar stem in het openbaar te laten horen en verzwakte zijn eigen verdediging. Wat was voor het onpersoonlijke ideaal in de politiek mooier geweest dan een echtgenote die was opgestaan om tegen de verzamelde hordes te zeggen: 'Hij is misschien wel een klootzak, maar wel mijn klootzak en daar hebben jullie je verder niet mee te bemoeien.' Dat was wat Hillary Clinton voor Bill en haar eigen principes over onpersoonlijke politiek deed in het beroemde *60 Minutes*-interview tijdens de beschuldigingen van Gennifer Flowers. Dat deed ze nog eens, zij het onuitgesproken en soms met zichtbare moeite, door bij hem te blijven na het Lewinsky-schandaal. Clintons communicatieadviseur Sidney Blumenthal – toegegeven, geen onpartijdige bron – concludeert dat het daardoor mogelijk werd om privé en politiek gescheiden te houden: 'It helped the public to keep the two spheres in perspective and to judge the relative importance to their own concerns' (Blumenthal, 2003, p. 361). Wie zich in de Oudkerk-affaire zorgen maakte over 'Amerikaanse toestanden', heeft niet goed opgelet. Juist in de Amerikaanse politiek lijkt het privé-fatsoen van politici af te nemen als beoordelingsfactor, althans onder gewone burgers. Op de hoogtepunten van politieke en journalistieke verontwaardiging over het Lewinsky-schandaal behield Bill Clinton zijn publieke steun. De Clinton-presidency bood de onpersoonlijke politiek daarmee een paradoxale ondersteuning. Dwars door de overvloedige publiciteit over sigaren, spermavlekken, cadeautjes, telefoontjes en andere intieme details, werd het voor de Amerikanen buiten de Washingtonse circuits kennelijk mogelijk 'de politiek' weer te zien.

Toch heeft het onpersoonlijke ideaal niet mijn voorkeur. Het levert een schijn tegenstelling op tussen politiek en privé die exclusief werkt, die aan de politicus onmenselijke eisen stelt, en die niet in de politieke praktijk van alledag en in de excessen van het politieke schandaal te handhaven is. Een weloverwogen omarming van persoonlijke politiek had

Oudkerk niet kunnen redden, maar de geloofwaardigheid van de PvdA wel.

Persoonlijke politiek

Hoe 'doe' je persoonlijke politiek? Allereerst is het nodig om het vooroordeel te ontcrachten dat persoonlijke politiek niet politiek zou zijn. Een klassieke studie op dit punt is de analyse die de Amerikaanse politicologen Miller, Wattenberg en Malanchuk (1986) maakten van dertig jaar kiezersonderzoek. Uit hun analyse blijkt dat mensen vijf dimensies gebruiken om politici te beoordelen: competentie, het vermogen om vertrouwen te wekken, integriteit, charisma en persoonskenmerken. Van die vijf blijken competentie en het vermogen om vertrouwen te wekken keer op keer de belangrijkste factoren te zijn in de beoordeling, daarna komt integriteit, en op verre afstand komen charisma en persoonskenmerken. Dat betekent dat Amerikaanse kiezers zich in eerste instantie laten leiden door politieke oordelen in hun voorkeuren voor politici: heeft zij het goed gedaan of is er reden om te denken dat hij het goed gaat doen. De conclusie dat persoonlijke politiek heel goed 'politiek' kan zijn is daarom onvermijdelijk. Als dat niet zo was zouden zaken als uitstraling en uiterlijk immers primaire factoren zijn en dat zijn ze niet, tenminste niet in het land van de 'Amerikaanse toestanden'.

In het Oudkerk-schandaal ging het om 'integriteit', de beoordelingsdimensie die het scharnier tussen politiek en privé vormt. Leo Huberts (2003), hoogleraar integriteitstudies aan de VU, onderscheidt diverse soorten integriteitschendingen in de openbare sector, die zowel de uitoefening van een ambt betreffen als privé-gedrag. In de zaak-Oudkerk liep alles door elkaar heen. De minsten van zijn 'overtredingen' lagen bijvoorbeeld tussen politieke en persoonlijke integriteit in: zijn uitspraak over 'kut-Marokkanen'; dossiers waarop zijn ambtenaren geploeterd hebben voor hun ogen ongelezen in de prullenbak gooien; surfen op de pornosites waar zijn eigen ambtenaren niet

naar toe mogen. Wat dat laatste betreft maakte Oudkerk partijgenoot, burgemeester Cohen van Amsterdam, overigens een onbegrijpelijke uitgljijer toen hij zich in de gemeenteraad liet ontvallen dat voor politici andere regels gelden dan voor ambtenaren. Op onaangenaam gedrag is Oudkerk echter niet gevallen; het ging om de hoeren.

Wat maakt hoerenbezoek in dit geval onacceptabel? Wiens en welke integriteit werd hier precies geschonden? Een helder handvat biedt – onverwacht misschien – de berichtgeving van de Nederlandse roddelpers over politici. Al sinds *Story* in 1974 verscheen als eerste blad in het genre, komen politici er regelmatig in voor (zie Van Zoonen, 1998). Uit die verhalen kun je afleiden dat de *common sense* over politieke integriteit gekoppeld is aan de ideologie van de betreffende politieke partij. Van politici die tot partijen behoren die het gezin als hoeksteen van de samenleving propageren, verwachten de bladen onvoorwaardelijke echtelijke trouw. Politici van partijen die solidariteit voorstaan, behoren in het leven van alledag geen privileges te claimen. In tegenstelling tot de buitenlandse roddelpers die vaak universeel conservatief is, hanteren de Nederlandse bladen een contextuele moraal: politieke integriteit impliceert een beoordeling van gedrag naar de normen en waarden die bij de betreffende 'politiek' aansluiten. Dat levert een simpel, maar niet minder juist oordeel over het gedrag van Oudkerk op. Sociaal-democraten zijn tegen uitbuiting. Prostitutie is uitbuiting. Daarom kan een PvdA politicus niet naar de hoeren.¹ Wie dat te algemeen vindt, kan het argument specifieker maken: Oudkerk bezocht niet zomaar de hoeren in Den Haag en Utrecht. Hij ging naar de omstreden Thamesweg, die hij zelf als lid van het college van B&W zou sluiten.

Daarmee is de zaak nog niet klaar. Twee opmerkingen die Oudkerk na zijn aftreden voor de televisiecamera's maakte, zorgden ervoor dat zijn persoonlijke integriteit ook in het geding kwam, althans vanuit feministisch perspectief. In *Nova*, bij Jeroen Pauw, deed hij de ontboezening

dat het wethouderschap hem soms zo zwaar viel dat hij 's avonds naar de hoeren ging 'om zich af te reageren', anders hield hij het niet vol. Pauw had de tegenwoordigheid van geest om te vragen of hij dan wel geschikt was voor het ambt, maar liet het feministische schrikbeeld dat Oudkerk in vijf terloopse woorden geschetst had onbesproken. Hier liet het patriarchaat, waarvan we zo graag denken dat het niet meer bestaat, bij monde van Oudkerk zijn lelijke gezicht weer eens zien: vrouwen zijn er om te gebruiken, 'mannenmacht' kan alleen over de rug van vrouwen gehandhaafd worden. Hadden de Rooie Vrouwen in de PvdA nog bestaan dan was deze opmerking niet zomaar voorbij gegaan, noch de masculiene partijcultuur waarin dit soort dingen oogluikend toegestaan worden. Nu bleef het zorgelijk stil.²

Een tweede opmerking van Oudkerk versterkt de indruk dat de betrokken vrouwen in deze kwestie hun stem niet hebben kunnen laten horen. Tijdens de persconferentie in het Ketelhuis meldde hij dat zijn vrouw had aangeboden met hem mee te gaan naar de persconferentie, maar dat hij haar dat niet had willen aandoen. Hij had haar aanbod dus afgeslagen. De bescherming die Oudkerk zijn vrouw kennelijk wilde bieden, was echter allang niet meer aan de orde. Mevrouw Oudkerk was al *object* van publieke aandacht en discussie geworden. De persconferentie was de juiste tijd en plaats geweest om haar versie van het verhaal te laten horen. Daarmee had ze van object tot handelend *subject* kunnen worden, maar die mogelijkheid werd haar ontnomen. Hier schemerde het minzame, maar even repressieve gezicht van het patriarchaat door waarin vrouwen onzichtbaar, in de privé-sfeer op de achtergrond moeten blijven omdat ze de gevaren van de grote boze buitenwereld niet aankunnen. Wie bij dit laatste punt wil tegenwerpen dat dit toch echt een privé-zaak van Oudkerk en zijn vrouw betreft, geef ik gelijk, ware het niet dat Oudkerk zelf zijn vrouw in stelling bracht voor de verzamelde journalistieke menigte.

Nog een paar laatste opmerkingen over de media. Oudkerk-verdedigers spraken over een schandalige, op de man gespeelde journalistieke hetze die ertoe zou leiden dat niemand's privé-leven meer heilig was. Tjalling Halbertsma, fractievoorzitter van de Amsterdamse PvdA, zei pathetisch dat hij niet wist of hij zijn privé-leven wel aan die journalistieke druk wilde blootstellen toen hem werd gevraagd of hij beschikbaar was voor de opvolging van Oudkerk als wethouder. Maar dat Oudkerk wel eens naar de hoeren ging, bleek achteraf een politiek en journalistiek geheim te zijn. Het stond alleen nooit in de krant totdat de hoofdrolspeler zelf er ruimschoots aanleiding toe gaf. Dat is een staaltje journalistieke beheersing waar je in het land van de 'Amerikaanse toestanden' niet op hoeft te rekenen. Daar had de pers zich vastgebeten in de onverkwikkelijke details van het schandaal: welke hoeren, hoe vaak, met welke wensen? De hoeren zelf waren uitgebreid aan het woord gekomen, en men had ongetwijfeld iemand gevonden die had willen zeggen dat hij/zij Oudkerk wel coke had zien snuiven. Men had verwezen naar niet-bestaande politierapporten. Men had zich in de opmerking van Halbertsma over zijn privé-leven vastgebeten. Een fake-interview met mevrouw Oudkerk was niet onwaarschijnlijk geweest. Men leze *The Clinton Wars* van Sydney Blumenthal (2003) om een idee te krijgen van een echte journalistieke hetze.

De Nederlandse 'schandaalpers' eindigde de affaire met een bemoedigend klopje op Oudkerks schouder; *Weekend* plaatste hem in een fotorapportage met andere celebrities die hun huwelijk hadden weten te redden. Dat is een zaak van mevrouw Oudkerk die ons verder niet aangaat. De PvdA dient echter luid en duidelijk een punt te zetten achter de relatie, om de geloofwaardigheid van de partij en van de politiek in het algemeen op peil te houden.

Liesbeth van Zoonen

Noten

1. Een PvdA-lid formuleerde het zo op een van de sites waarop over Oudkerk gediscussieerd werd.
2. Zo'n discussie heeft zich wel afgespeeld in de semi-openbare ruimtes van het internet, de wandelgangen van de partijpolitiek en de randstedelijke debatareïen. Publiekelijk heeft naar mijn weten alleen Margreet de Boer, oud-minister van VROM en oud-Tweede Kamerlid van de PvdA, zich tegen Oudkerk uitgelaten.

Literatuur

- Blumenthal, S. (2003). *The Clinton Wars. An insider's account of the White House years*. London: Viking Books.
- Clinton, H. C. (2003), *Living History*. New York: Simon and Schuster.
- Huberts, L. (2003). *Mag het ietsje meer zijn? Integriteitsonderzoek in het mijnenveld van de moraal*. Amsterdam: FSW-VU, Talmareeks.
- Miller, A., Wattenberg, M. and Malanchuk, O. (1986). Schematic assessments of presidential candidates. *American Political Science Review*, 80, p. 521 – 540.
- Pessers, D. (2002). *Big Mother. Over de personalisering van de publieke sfeer*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.
- Smeets, H. (2004). Tussen wrok en wroeging. *De Groene Amsterdammer*, 24 januari
http://www.groene.nl/2004/0404/hs_oudkerk.html
- Tomasky, M. (2001). *Hillary's Turn. Inside her improbable, victorious, senate campaign*. New York: The Free Press.
- Thompson, J. (2000). *Political Scandal*. Cambridge: Polity.
- Van Zoonen, L. (1998) 'Finally I have my mother back. Politicians and their families in popular culture'. *Harvard International Journal of Press/Politics*, vol. 3 (1), pp. 48-64.
- Van Zoonen, L. (2000). The personalization of politics: opportunities for women? *International Journal of Political Psychology*, 9(3-4), pp. 19-35.

Beeldmateriaal

Foto Oudkerk: © Marco Okhuizen/Hollandse Hoogte
Cartoon Clinton: <http://politicalhumor.about.com>